

İSTANBUL KÜTÜPHANELERİNDE TARİH VE TERCÜME-İ HÂLE DÂİR BİLİNMIYEN BÂZİ YAZMALAR

Ramazan Şeşen

Bu makalede İstanbul kütüphanelerinde tarih ve tercüme-i hâle dâir bilinmiyen bâzi yazmaların tavsif ve hususiyetleri verilmektedir. Bu yazmaların çoğu şimdikiye kadar nüshaları bilinmiyen veya nâdir olan eserlere âittir. Yazmaları bilinen eserlerin nüshaları ise, bilhassa eserlerin neşirlerinde göz önünde tutulması gereken hususiyetler taşımaktadır. Bu hususiyetlerine bakılarak yazmalar ehemmiyet derecelerine göre tertip edilmişlerdir. İslâm tarihi bakımından olduğu gibi, bâzıları Türk Tarihi bakımından da ayrıca ehemmiyetlidirler.

Müelliflerin tercüme-i hâlleri için kaynak eser olarak en çok umumî müracaat kitapları ve pek mühim bâzi klâsik kaynaklar gösterilmiştir. Kısaltmalardan GAL = C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Leyden, 1937-1949 HHH = Kâtip Çelebi, *Kaşf al-zunûn*, İstanbul, 1941-1943 olarak gösterilmiştir.

1. Tārīḥ al-‘ibād va’l-bilād

İbn al-Bārīzī
(608-682 h. = 1211-1283 m.)

Nacmaddīn Abū Muḥammad ‘Abdarrahmān b. İbrāhīm b. al-Bārīzī al-Cuhanī al-Şāfi‘ī, 1211 (608 h.) tarihinde Ḥamā’da doğdu. Kuvvetli bir tahsilden sonra memleketine kadı tayin edildi. Bu arada hadis okutmuş, fetvalar vermiştir. Ömrünün sonlarına doğru vazifesinden azledildi. Milâdî 1283 (683 h.) senesinin sonlarına doğru hacca giderken Zilkade ayında, Medine’ye varmadan öldü. Cenazesi Medine’ye götürülerek al-Bâkî’c mezarlığına gömüldü.

Fıkıh, tarih, hadis, edebiyat gibi muhtelif ilimlerle uğraşmış, bu sahalarda eserler vermiştir. Bunlardan ancak pek azı bize kadar gelebilmiştir¹.

Müellif, bahsettiğimiz eserinde bâzı tarih meselelerinden, çeşidli milletlerin ve din mensuplarının takvimlerinden, bayramlarından, dünyanın başlangıcından ve sonundan, kıyamet âlâmetlerinden — muhtelif görüşleri nazar-ı itibara alarak — bahseder. Pek az işlenen bir konuda kaleme alınan eserin giriş kısmında, müellif şöyle der²:

«Biz, bu eserde insanların ve memleketlerin tarihinden en kısa, en şümüllü, en tertipli, en kullanışlı bir şekilde bahsettik. Tâ ki âlemin kalmış, kaybolmuş, yakın, uzak her şeyinin aynası olsun. Kitabı okuyan her tarafta ve her millet içinde yaşamış gibi olsun. Bu eseri bir mukaddime, dört kitap, bir hâtîme olarak telif ettik. Mukaddime tarihte usule (tarihe dâir meseleler), birinci kitap insanların, ikinci kitap memleketlerin, üçüncü kitap İslâm'dan önceki devletlerin, dördüncü kitap İslâm devletlerinin tarihine, sonuç tarihle ilgili bâzı meselelere dâirdir. Benden önce bu tertipte ve buna benzer eser yazmayı tasarlayan kimse olmadı. Şimdiye kadar yazılan tarihler senelere ve harflere göre tertip edilmişlerdir. Böyle eserlerde zarurî kesiklikler meydana geliyor. Ben, eserimde her devletin tarihini başından sonuna kadar hiç kesilmeksizin devamlı olarak anlatacağım. Bu arada muhtelif memle-

¹ İbn Tağribirdî, *al-Nucûm al-zâhira*, Kahire 1348-1375, VII, 362-363; Şefadî, *al-Vâfi bi'l-vafayât* XVI, 80-81; al-Kutubî, *Favâit al-vafayât*, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid, Kahire 1951, I, 555-57; al-Asnavî, *Tabakât al-şâfiyya*, Köprülü Kütüphanesi, nr. 1114 (yap. 33 h-34 a); GAL, I, 849, S. I, 591; al-Kahhâla, *Mu'cam al-mu'allifîn*, Dimaşk 1957-1961, V, 201-202.

² ... ويشتمل هذا الكتاب على مقدمة وأربعة كتب وخاتمة: المقدمة في أصول التاريخ و الكتاب الأول في تاريخ البلاد و الكتاب الثاني في تاريخ البلاد و الكتاب الثالث في تاريخ دول ما قبل الاسلام و الكتاب الرابع في تاريخ دول الاسلام و الخاتمة في نوادر التاريخ مما تقدم ذكره و مما لم يتقدم له ذكره. وهذا ترتيب لم أسبق إلى مثله ولا تراعى فكر إلى شكله اذ التواريخ مرتبة اما على السنين أو الحروف فلا يخلو الدول فيها من تقطع ضرورى أو انقطاع قصيرى وأنا أذكر الدول كلها كل دولة من أولها إلى آخرها نسقا من غير تقطع ولا انقطاع وأذكر مشاهير الأعيان من القبائل والبلدان ولم أضع في تضاعيف ذلك ما يتعلق به من نادرة ينجت منها ... (2) ... المقدمة في أصول التاريخ و تشتمل على ستة فصول ...

ketlere ve kabilelere mensup meşhur kimselerden bahsedeceğim. Bu şahıslarla ilgili hoş fıkraları, hikâyeleri, dinlenilmesinden ibret alınacak şeyleri zikretmiyeceğim».

Müellif eserini telif ederken bu plânına sâdik kalmamıştır. Bu husus nüshayı mütalâa eden bir âlimin dikkatini çekmiş, yap. I, b'nin hâmişine bu âlim tarafından şu not ilâve edilmiştir:

ذكر المصنف.. انه قدرتب هذا الكتاب على مقدمة وأربعة كتب وخاتمة فذكر المقدمة في رتبها ولم أره يعرض الى كل كتاب عند رتبته ولا الخاتمة. بل ساقه فصولا فصلا بعد فصل واستفاد من الفصول مقصود الترتيب الذي ذكره..

Eser hâli-hazırda şu şekilde tertib edilmiştir:

Yap. 1b-2a eserin giriş kısmı.

1. yap. 2 a-6b	الفصل الاول في عمران الدنيا
2. » . 6b-9a	الفصل الثاني في أول البشر
3. » . 9a-11b	الفصل الثالث في أصل الأنساب
4. » . 11b-15b	الفصل الرابع في الماضي من الزمان
5. » . 15b-16a	الفصل الخامس في الباقي من الزمان
6. » . 16a-36b	الفصل السادس في علامات انتهاء الدنيا والساعة
7. » . 36b-49b	الفصل السابع في تاريخ الأمم
8. » . 49b-51b	الفصل الثامن في امور كلية تتعلق بالتاريخ
9. » . 51b-64b	الفصل التاسع في اختلاف ايام كل سنة من سنى الأمم وشهورها
10. » . 64b-69a	الفصل العاشر في امور كلية تتعلق بالسنة والفصول والشهور
11. » . 69a-111b	الفصل الحادى عشر في أعياد الأمم وأيامها المشهورة
12. » . 111b-144b	الفصل الثاني عشر الأيام والساعات

Giriş kısmında belirtildiği gibi bu fasıllardan ilk altısı kitabın mukaddime kısmını diğer altısı da öbür kısımlarını teşkil eder.

Müellif eserini yazarken eski Grek, Hint, İran kaynaklarından istifade edilerek meydana getirilen arabca kaynaklardan istifade etmiştir. Bunların başlıcalarını şunlar teşkil eder: al-Birünî, *al-Âşâr al-bâkiya* (bk. GAL, I, 474); Abū Ma'şar al-Balḥî, *k. al-Ulāf*,

k. al-Mavālid (bk. GAL I, 211); İbn al-Faḳīh, *k. al-İklil fi aḥbār Ḥimyar va ansābihā* (bk. GAL I, 229, S, I, 409) Ḥamza al-İṣfahānī *Tavāriḥ sinī mulūk al-arz va'l-anbiyā* (bk. GAL I, 145, S. I, 221); İbn Carir al-Taḅarī, *Tarih al-anbiyā va'l-mulūk* (bk. GAL I, 145, S, I, 217); Abū'l-Ḥusayn Aḥmad b. Ca'far b. al-Munādī, *k. al-Malāḥim* (bk. *Mu'cam al-mu'allifin* I, 183-184); Abū 'İsā Aḥmad Yaḥyā b. Abī Maṣṣūr al-Munaccim, *Tarih sinī 'l-ʿālim va'l-anbiyā* (bk. *Mu'cam al-mu'allifin* II, 24-24).

Kaynaklarda adına ve başka bir nüshasına rastlamadığımız bu kitap müellifin eserleri içinde en ehemmiyetlisi olup halen bilinen tek nüshası Turhan Valide (Süleymaniye) Kütüphanesi nr. 228'de (cilt I) bulunmaktadır.

Miklaph, şirazeli, basma beyzî orta şemseli, zencirekli, vişne renkli meşin bir cilt içinde 144 yoprak. 18,2×26 (13×18) cm. ebadında, bej renkte bir kâğıt. Her sahifede harekesiz, bazı noktaları eksik, açık kahve rengi soluk bir nesihle 25 satır. Fasil ve söz başları kırmızı mürekkepledir. Müellif tarafından hâmişe tashihler yapılmıştır.

İstinsah kaydı yok. Unvandan ve metnin hattından hicri VII. (XIII m.) asrın sonlarına doğru müellif tarafından istinsah edildiği anlaşılıyor.

Unvan kaydı, yap. 1a: تاریخ العباد و البلاد تأليف الفقير

... قاضی الفضاة نجم الدين أبی محمد عبدالرحيم بن القاضی شمس الدين أبی الطاهر ابراهيم بن الشيخ عفيف الدين أبی القاسم هبة الله بن الشيخ أبی المعالی المسلم بن البارزی الجهنی الشافعی الحموی .

Baş, yap. 1b: الحمد لله الباقي على الآباد الذي ليس لمملكه زوال ...

أما بعد فاني أوردت ... في هذا الكتاب تاريخ العباد و البلاد بأقصى إيجاز ...

Son, yap. 144b: ... يوم الحامة على حنيفة و الله أعلم .

2. Baḥr al-ansāb

Müellifini tesbit edemediğimiz bu eserde Hâşimîler neslinden gelenlerin ve Âdem'e kadar Peygamber'in cedlerinin neseblerinden bahsedilir. Müellif mukaddimede (bk. yap. 2b) nesep ilminin zamandaki diğer ilimler arasındaki yerine işaret ettikten, neseblerin-

den bahsedilmesi en lüzumlu olan kimselerin Peygamber'in neslinden gelenler olduğunu (bk. yap. 3a), fakat bunların pek uzak ülkelerde dağınık bir halde buldukları için bu konuda tam bir eser yazmanın mümkün olmadığını belirttiğinden sonra ... yap. 5a'da şunları kaydediyor :

و هذه الأخبار التي ذكرتها وغيرها مما لم أذكره محافظة التطويل حداني على تأليف هذا الكتاب الشريف والمشجر المنيف الذي جمعت فيه أنساب آل الرسول وجميع ما جمعت فيه من أخبارهم وخروج من خروج منهم ودعا إلى الحق وأمر بالمعروف ونهى عن المنكر ومن قتل منهم ومن قبل بأمامته من أولى الأمر إلى يومنا هذا وهو سنة ثمانين وثلاثمائة وذكرت أمهاتهم وأعمارهم وغير ذلك مما يتصل بذلك ثم سألت بعض الأئمة من السادة والأشراف المقيمين بما وراء النهر ودون النهر... من حاجتهم إلى كتاب في أنساب الطالبيّة والعباسيّة يكون اماما لهم يرجعون إليه عند الحاجة وعند ورود من يرد عليهم من الغرباء ممن لا يعرفونهم ولا يكونون معروفين مشهورين بالنسب وليعرف الأعداء من الأئمة وقد اجتهدت في تأليف هذا الكتاب... ككتاب يحيى⁸ ابن الحسين بن جعفر بن عبيدالله بن علي بن الحسين بن علي بن طالب... وكتاب أحمد بن عيسى الزيدى الكوفي وكتاب أبي يعلى القزويني وبعضه من كتاب أبي نصر سهل بن عبيدالله بن داود البخارى النسابة وكان أعلم الناس في الأنساب في زمانه ولعل مثله لا يرى وكان قد صنف كتابا في أنساب الطالبيّة وأخبارهم وكان قريبا من خمسة آلاف ورقة ولو حصل هذا الكتاب بتمامه كما حصل البعض منه لكنت استغنى الكتاب على ما أريده وأنى عرضت هذا الكتاب على الشريف أبي الحسن محمد بن أبي جعفر بن علي بن الحسن بن علي بن ابراهيم بن علي وأبي عمر وعثمان بن خاتم المساب (9) الثعلبي النسابة وهما اليوم من أعلم الناس بأنساب الهاشميين والطلابين فارتضوه وسمحوه ولم يعثروا على شيء يكره

⁸ Ağâ Buzurk, al-Zarîfa, Nacaf 1936, I, 349, II, 378; HİH 29; Ziriklî, al-A'âm, 1954-1959 (I. tabi) IX, 170.

⁹ Abu'l-Farac al-İṣfahānî, *Maḳātil al-Tālibiyyîn*, Kahire 1946, s. 619-627 (Ahmed b. 'İsā b. Zayd b. 'Alî); Ziriklî, *al-A'âm* I, 182 (öl. 247 h. = 861 m.).

⁵ Ḥalil b. 'Abdullāh b. Ḥalil (*Mu'cam al-buldān* Ḳazvîa madd.).

وعاب. وقد ذكرت فيه أشياء لا يكون مثلها في الشجرة لتكون الفائدة منه أكثر خروج من خرج منهم وغلب على ناحية وبلدة. ومن خرج منهم. وقتل من قتل منهم بغير خروج و ذكرت أمهات المعروفين منهم والعلماء والأفاضل و ذكرت من قال الناس بأمانته على حسب الاختلاف ومن قالوا برجعته وغيبته ...

Bu metinden anlaşıldığı gibi müellif eserinde hicri 380 (990m.) senesine kadar Peygamber'in sülâlesinden yaşamış olanlardan meşhur kimselerin neseplerinden ve hayatlarında geçen ehemmiyetli hadiselerden bahsetmiştir. Aynı zamanda eserin telifinde oldukça eski ve itimada değer kaynaklardan istifade etmiştir. Eseri bitirdikten sonra, zamanında yaşayan ve neseb ilmini iyi bilen iki haşimî nesebi mütehasısına eserini tedkik ettirmiş, muhteviyatı onların tasvibini görmüştür.

Her ne kadar, eserde 808 (bk. yap. 5 b, 35 b), 420 (bk. yap. 51 a), 419 (bk. yap. 44 b), 406 (bk. yap. 44 b) hicri tarihleri gibi müteahhir tarihlere vefat eden şahıslara rastlanmakta ve yap. 126'a da Abū Nu'aym al-İşfahānî'nin *Ḥilyat al-avliğā*'sından bir nakil varsa da, bunlar sonradan ilâve edilmiş olmalıdır. Zira, bu çeşit kitaplara sonradan ilâveler yapmak âdettir. Yukarıdaki kayıtlar ve biraz aşağıdaki kayıt bu kanâatimizi doğrular mahiyettedir. Mukaddimeden de anlaşıldığı gibi, muhtelif devirlerde kendi neseplerini tesbit etmek maksadı ile Hâşimîler arasından nesebeler yetiştirilmiştir. Eserin muhteviyatı şu kısımlara ayrılır :

- Yap. 5 b-41 a : تفریع الشجرة الشرفیة الحسینیة البسطیة ...
 » . 41 b-107 a : تفریع الشجرة الشرفیة الحسینیة
 » . 107b-112a : تفریع الشجرة الشرفیة المحمد الحنفیة
 » . 112a-122a : تفریع الشجرة الشرفیة العلویة العباسیة
 » . 122b-126b : علی بن أبی طالب ...
 » . 126b-135a : تفریع الشجرة الشرفیة ... الجعفریة ...
 » . 135a-137a : تفریع الشجرة الشرفیة العقیلیة الهاشمیة
 » . 137a-140a : تفریع الشجرة الشرفیة العباسیة الهاشمیة ...
 » . 140b-161b : محمدعلیه السلام وآؤه الى آدم، والساسانیون وآباه سائر الأقبام

Bu, son kısımda İran hükümdarları ile diğer milletlerin atalarından bahsedilmektedir. Neseb şecereleri, arapça isim tertibine göre küçükten büyüğe doğru gitmektedir. Ayrıca, şeceredeki birçok şahıslar hakkında not halinde kısaca malûmat verilmektedir. Neseplerin tertibinde esas tutulan şahıslar hakkında bu malûmat daha da geniş yer tutmaktadır. Kitabın adını kat'i olarak tesbit edememekle beraber, bu hususta yap. 162a'daki şu kayda itimad etmiş bulunuyoruz :

نقلت هذه المشجر الشريف المذكور فيه أنساب العلوية والجعفرية والعقيلية والعباسية وباقي أنساب قریش والعرب والقبائل القحطانية وغيرها وأنساب الفرس من كتاب من نقله من أصل بحر الأنساب وقابله اسما اسما السيد الجليل ... الكامل عبد الحميد بن علي بن محمد بن أحمد بن مورع بن حامد بن معد الشریف الهاشمی وتاريخ الكتاب المنقول منه هذا الكتاب سنة خمس وثمانمائة .

Bu kayıttan elimizdeki nüshanın hicri 805 (1402-1403 m.) tarihli nüshadan nakledildiği de anlaşılıyor. Eserin halen bilinen tek nüshası Bağdadlı Vehbi Ef. nr. 1305'de bulunmaktadır⁶.

Miklaptı, şirazeli, çürümüş siyah meşin bir cilt içinde 163 yaprak. 25×30 (19,5×26) cm. ebadında, aharlı, koyu krem renginde bir kâğıt. Metinle doldurulmuş sahifelerde her sahifede az hareketli siyah bir nesihle 34 satır. Metin siyah ve kırmızı çizgili bir çerçeve içine alınmıştır. Şecerelerdeki isimler, söz ve konu başlıkları kırmızı, pembe, siyah, kurşunî renklerle veya yaldızladır.

27 Şubat 1498 (Hicri 903 senesi Receb'inin 5'ine rastlayan) çarşamba günü Fursân diye tanınan 'Abdalmu'min b. Muḥammad b. 'Alī b. İbrāhîm tarafından istinsah edilmiştir.

İstinsah kaydı, yap. 162a: بقلم ... تم كتاب المشجر الشريف ... الضعيف ... عبدالمؤمن بن محمد بن علي بن ابراهيم الشهر بفرسان ... نهار يوم الثلاثاء بعد العصر خامس شهر رجب الفرد... من شهر سنة ثلاث وتسعمائة ...

⁶ Yapılan karşılaştırmalar sonunda bu eserin GAL S. I, 558'de *Baḥr al-ansāb*, G. II, 199, S. II, 272'de *Baḥr al-ansāb* ve *Umdat al-tālib fī nasab Āl Abī Tālib*, *Dār al-kutub Fihristi*'nin ikinci tabını V, 346'sında *al-Maḥaccar al-kaffāf fī uşūl al-sūdāt al-aşraf* adları altında zikredilen eserlerden başka olduğu anlaşılmaktadır.

Baş, yap. 2b: الحمد لله الواحد القديم العدل الرحيم ... بعد فان العلوم مراتب في القول رتبها الله ...

Son, yap. 162b: وكان أول شيء أكل في الجنة العنب و آخر شيء أكل العنب وعاش تسعمائة سنة ... ثم كتاب المشجر الشريف ...

Yaprak 162b-163a'da nakledilen nüshanın müstensihinin babasının şeceresi bulunmaktadır.

3. Maşyaḥat Badraddīn Abī 'Alī 'Alamaddīn al-Birzālī Muḥammad b. Camā'a al-Kinānī⁷ (665-739h.=1267-1339m.)

'Alamaddīn Abū Muḥammad al-Ḳāsim b. Muḥammad b. Yūsuf b. Muḥammad al-Birzālī al-İşbīlī (aslen) Dimaşkī al-Şāfi'ī, Şubat 1267 (665 h. senesi Cemaziyelvel ayında) Dimaşk'ta doğdu. Halep Balebek, Mısır v. s. memieketlere gidip muhtelif âlimlerden ders aldı. Bundan sonra hadis okutmak ve fetva vermek, eserler telif etmekle meşgul oldu. 13 Haziran 1339 (4 Zilhicce 739 h.) milâdide Mekke'ye giderken Ḥalîş denilen yerde öldü. Orada gömüldü. Tarih ve hadis sahasında muhtelif eserler telif etmiştir⁸.

Bahsettiğimiz eseri, hocası İbn Camā'a'nın şeyhlerinden bahseder. Hece sırasına göre tertibedilen şeyhlerin hal tercümelerinde, önce bahsedilen şahsın hayatındaki mühim olaylar kısaca anlatıldıktan sonra onun ilmî kudreti, onun hadis hocalarından ve ondan hadis nakledenlerden bahsedilir. Daha sonra İbn Camā'a'nın şeyhten naklettiği birkaç hadis senetleri ile birlikte zikredilir. Fakat, kıraat ve sema olunan kitaplardan bahsedilmemesi eserin en fazla göze çarpan eksik tarafıdır.

Eserde 72 kişiden bahsedilir. Bunlardan 72. si bir kadın şeyhadır. Baştan yap. 7b'ye kadar mukaddime ve senediyle beraber bir müselsel hadis ve ravilerinden bahis vardır. Yap. 7b-190a arasında

⁷ İbn Hacer, *al-Durar al-kāmina*, Haydarabad 1348-1350, III, 280-283; *al-Kutub al-vafagāt* II, 353-354; *al-Vāfi bi'l-vafagāt*, İstanbul 1949, II, 18-20; *GAL* II, 74-75, S. II, 80-81; İA (İbn Camā'a madd.); *Mu'cam al-mu'allifin* VII, 201-202.

⁸ *al-Durar al-kāmina* III, 287-289; Subkī, *Ṭabaḳāt al-kubrā*, Kahire 1824, VI, 246-247; *al-Nucūm al-zāhira* IX, 319; İbn al-İmād, *Şozarāt al-zahab*, Kahire 1350-1351, VI, 122-123; *GAL* II, 36 S. II, 34-35; *Mu'cam al-mu'allifin* VIII, 124-125.

tercüme-i haller, yap. 190a-197a'da ise: «ومنه أخبار وحكايات نختم بها الكتاب» başlığı altında baş kısmındaki gibi senediyle birlikte bir müselsel hadis bulunmaktadır.

Eser hakkında kaynaklarda bir kayda rastlıyamadık. Fakat, bazı yazmalarda geçen «*Maşyaḥat al-Birzālī*» olması muhtemeldir. Mukaddimedeki şu kayıttan anlaşıldığı üzere müellif eseri telif ederken kaydedeceği malûmatı bizzat İbn Camā'a'ya danışmış ve onun tasvibini almıştır (Bk. yap. 3a). Eserin çok mevsuk olan yegâne nüshası Musalla Medresesi (Süleymaniye) nr. 32'de bulunmaktadır.

Miklaptı, şirazeli, sırtı ve miklaptı az eskimiş, açık kahverengi meşin bir cilt içinde 200 yaprak. 13×18 (9,5×15) cm. ebadında aharlı, krem renginde bir kâğıt. Her sahifede harekesiz, kahverengi bir nesihle 19 satır. Hadis ve beyt sonlarındaki fasıla işaretleri, senedlerin başlangıçlarındaki kelimelerin ilk harfleri ve bu harf üzerindeki çizgiler kırmızı mürekkepledir.

8 Temmuz 1299 (hicrî 698 senesi Şevval ayının 7'sinde) Salı günü Muḥammad b. Muḥammad b. 'Alī al-Şayrafī tarafından istinsah edilmiştir.

İstinsah kaydı, yap. 197a. فرغ من كتابها يوم الثلاثاء سابع شوال

سنة ثمان وتسعين وستائة على يد محمد بن محمد بن علي الصيرفي .

Yap. 197a-198b'de İbn Camā'a'nın bulunduğu âlimler gurubunun Dimaşk Camii'nde yaptığı müteaddit oturumlarda, 18 Cemaziyelvel 698 h. Cumartesi günü sona eren sema dair bir kayıt var. Bu oturumlarda eseri bizzat müellif (muḥarrir) okumuş, içindekiler İbn Camā'a'nın ve diğer âlimlerin tasvibinden geçmiştir. Yap. 197a'nın sonunda müellifin kıraat ve mukabele kaydı, 2a'da çeşitli mütalaa ve temellük kayıtları vardır. Nüsha, sema esnasında meclislerde okunurken tashih ve mukabele edilmiş, her mecliste nereden nereye kadar okuduğu hamîşe kaydedilmiştir.

Baş, yap. 2b: الحمد لله الذي من علينا محمد صلعم ... وبعد فلما كان

علم الحديث من أجل علم وصناعته من أشرف صناعة ...

Son, yap. 197a: وهب لي العافية في باطنى وفي ظاهرى وفي أهلى

واجلنى على عجزى الى منتهى أجلى اخر المشيخة والحمد لله رب العالمين ...

4. K. al-Muntaẓam fî târîh al-anbiyâ va'l-mülük va'l-umam (510-597h.—1116-1201m.) İbn al-Cavzî

Camäladdîn Abu'l-Farac 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muḥammad b. al-Cavzî al-Ḥanbalî, takriben 1116 (510 h.) senesine doğru Bağdad'da doğdu. Milâdî 1201 Haziran ayında (597 h. senesi Ramazan ayında) yine aynı şehirde vefat etti. Bâb al-Ḥarb mezarlığına gömüldü. Hadis, tarih, fıkıh, tefsir gibi muhtelif ilimlerle uğraşmış, 300'den fazla eser telif etmiştir. Bunlardan birçoğu zamanımıza kadar gelmiştir⁹.

Müellifin bahsettiğimiz eseri bir umumî peygamberler, hükümdarlar (devletler), milletler tarihidir. İhtiva ettiği malûmat bilhassa tercüme-i haller bakımından ehemmiyetlidir. Müellif, eserini senelere göre tertibetmiş, her senenin sonunda o seneki vefeyatı vermiştir. Hicrî 257 senesinden sonuna kadar olan kısım 1357-1360 seneleri arasında Haydarabad'da tabedilmiştir. Eserin bundan başka bazı nüshaları varsa da bu nüsha içlerinde en mükemmeli olduğundan yapılacak bir neşirde mutlaka istifade edilmesi lâzımdır. Bu nüsha aslın 24 cildini bir cilt içinde ihtiva etmekte olup Turhan Valide (Süleymaniye) nr. 249'da bulunmaktadır. (Ayrıca bk. Fihrist al-maḥḥūḫāt al-muşavvara II/II, 159).

Miklaptı, şirazeli, basma yuvarlak orta semseli, zencirekli, Selçuklu Devri motifleri ile işlenmiş, kahverengi meşin bir cilt içinde 436 yaprak. 25×335 (17,1×23,8) cm. ebadında, aharlı, ince, koyu krem renginde bir kâğıt. Her sahifede harekesiz, çok ince, san'at-kârane, siyah bir talikle 41 satır. Metin mavi ve yıldızlı bir çerçeve içine alınmıştır. Sene, şîr, söz, bab, fasıl, mühim hâdiselerin başlıkları, tercüme-i halinden bahsedilen kimselerin isimleri, mısralar arasındaki fasıla işaretleri iri olarak mavi renkle ve yıldızla yazılmıştır. Yap. 1a'daki unvan ve nüshanın Şâh Şücâ'ın kütüphanesi için yazıldığına dair kayıt yıldızla olup çok nefis motiflerle işlenmiş bir şemse içine alınmıştır. Yap. 1b'de nefis bir başlık,

⁹ Zuhabî, *Tazkirat al-ḥuffāz*, Haydarabad 1833-1834, VI 181-186; *al-Nucūm al-zahira* VI, 174-176; İbn Kaşîr, *al-Bidāya va'l-nihāya*, Kabire 1882, XIII, 28-30; Taşköprülüzâde, *Miftâḥ al-sa'âda*, Haydarabad 1856, I, 207-208; GAL I, 489-508, S. I, 914-920; İA (İbn al-Cavzî, madd.); *Ma'cam al-ma'allifîn* V, 167-168, XIII, 396.

436b'de siyah, mavi ve yıldızla yazılmış istinsah kaydı bulunmaktadır. Unvan ve istinsah kaydı sülüsle dir.

Şâh Şücâ' (ölm. 786 h.)'ın hususî kütüphanesi için yazılmış olan bu nüsha gerek cildindeki motifler, gerek hattı, intizamı, içindeki motifli süsleri itibarıyla ender rastlanan nüshalardandır. Mukabele ve tashih görmüş, yapılan tashihler hamîşe kaydedilmiştir.

Unvan, yap. 1a: كتاب المنتظم في تاريخ الأنبياء والملوك والأئمة
تأليف... أبي الفرج بن الجوزي... مما كتب لخزانة كتب الخدم الأعظم السلطان
الأعدل... جلال الحق والدين... شاه شجاع... في شهر سنة ثمان وستين
وسبعمائة الهجرية... توسل الى حضرته... حسن الحسيني المشتهر بالصحيحى.

1366-1367 (768 h.) senesinde istinsahına başlanıp 1367-1368 (769 h.) senesi Muharrem'inin başlarında Şahîhî diye tanınan Ḥasan b. Muḥammad b. Abî Zayd al-'Alavî tarafından tamamlanmıştır.

İstinsah kaydı, yap. 436b: هذا اخر كتاب المنتظم في تاريخ الملوك
والأئمة تأليف... كتبه أقل خلق الله... بالأوامر العلية السلطانية الجلالية الشام
شجاعية... حسن بن محمد بن أبي زيد العلوي الحسيني المشتهر بالصحيحى... في
أوائل محرم الحرام سنة تسع وستين وسبعمائة الهجرية...

Baş, yap. 1b: الحمد لله الذى سبق الأزمان وابتدعها... اما بعد
فانى رأيت نفوس الفضلاء...

Son, yap. 436b: وصلت عليه بمدركى ديار وحضر خلق
كثير ودفن بمقبرة الامام أحمد...

Eserin tamamını teşkil eden nüshada müellifin tesbit ettiği cildlerin hacimleri şöyledir:

I, 1b-20; II, 20b-43b; III, 43b-65a; IV, 65a-84a; V, 84a-104a;
VI, 104a-124b; VII, 124b-143a; VIII, 143a-161a; IX, 161a-179a;
X, 179a-193b; XI, 193b-209b; XII, 209b-224b; XIII, 224b-237b; XIV,
237b-252b; XV, 252b-268a; XVI, 268a-284a; XVII, 284a-301b;
XVIII, 301b-324a; XIX, 324a-344a; XX, 344a-364b; XXI, 364b-385b;
XXII, 385b-404b; XXIII, 404b-422a; XXIV, 422a-436b.

5. K. Dalālat al-mustanhiç ilā Faḥraddīn al-Ḥabrī
ma'ālim al-ma'ārif va risālat (528-622h.=1134-1225m.)
al-mustabhiç ilā 'avālim al-
'avārif

Faḥraddīn Abū 'Abdullāh Muḥammad b. İbrāhīm b. Aḥmad al-Ḥabrī al-Fārisī al-Fīrūzābādī al-Şāfi'ī, 1134 (hicrî 528) senesinde doğdu. 19 Aralık 1225 (16 Zilhicce 622 h.)'de Mısır'da öldü. Münekkid bir mutasavvıftı. Tasavvuf sahasında birçok eserler yazmış bunlardan bir kısmı bize kadar gelmiştir¹⁰.

Bahsettiğimiz eseri «al-Risālet al-Ḳuşayriyya» gibi tasavvufa ait umumî mahiyetteki eserlerdendir. Müellifin hayatından ve eserlerinden bahseden kitaplarda zikredilmez. Bağdatlı İsmail Paşa «İzāh al-maknūn» adlı eserinde Ayasofya Kütüphanesinde eserin bir nüshası olduğunu zikretmektedir¹¹.

Tasavvuf sahasında en mufassal eserlerden biri olan kitabın bize sadece birinci cildi gelmiş, cildin baş tarafındaki mukaddimeyi teşkil eden kısımdan sekiz yaprak eksiktir. Elimizdeki cildin sonundaki «تم النصف الأول» (bk, yap. 211b) kaydından eserin tamamının iki cilt halinde tertip edildiği anlaşılıyor. Müellif kendi fikirlerini diğer mutasavvıfların sözlerinden ayırmak için «قال الغريب» ifadesini kullanır. Makalemizle ilgili olan kısmı yap. 20 b - 85 b arasındaki büyük mutasavvıfların hayatından bahseden kısımdır. Bu kısımda 125 mutasavvıftan bahseder. «Al-Risālet al-Ḳuşayriyya» da ise ancak 80'e yakın mutasavvıftan bahsedilir. Ayrıca bu eserde bazı müelliflerin hayatı daha mufassaldır. Müellifin sağlığında istinsah edilen elimizdeki cilt Ayasofya Kütüphanesi nr. 1785'de bulunmaktadır¹².

¹⁰ Zuhabî, *Mizān al-İtidāl*, Kahire 1925, III, 14; İbn Hacer, *Lisān al-mizān*, Haydarabad 1929-1931, VI, 90-91; *Ma'cam al-mu'allifin* VIII, 191; GAL I, 440, S. I, 787.

¹¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *İzāh al-maknūn*, İstanbul 1945-1947, I, 476.

¹² Brockelmann, tarafından müellifin isminin indekste hatalı kaydedilmesinden, eserin isminin ise hiç zikredilmemesinden dolayı kitabın nüshalarının bilinmediği kanâtiyle bu nüshanın tavsifini yazımıza almıştık. Fakat sonradan, eserin bu nüshasının, Ahmed III Kütüphanesi nr. 1544'de bulunan bundan kopya edilmiş başka bir nüshanın GAL I, 440'da kayıtlı olduğunu gördük. Bununla beraber eser ve nüshası hakkında etraflı bilgi vermenin faydadan hali olmayacağı düşünceyle nüshanın tavsifini makaleden çıkarmadık.

Mevcut kısım şu bölümleri ihtiva eder :

Yap. 6a'ya kadar mukaddimenin geri kalan kısmı devam eder.

1. Yap. 6 a - 9 b : المنهج الأول في قواعد الاعتقاد
1. » . 9 b - 14 a : المنهج الثاني في أقوال الصوفية في الاعتقاد
3. » . 14 a - 20 b : المنهج الثالث في علومهم المختارة
4. » . 20 b - 85 b : المنهج الرابع في أساميهم الشريفة
Bu kısımda meşhur mutasavvıflardan bahsedilir.
5. » . 85 b - 211 b : المنهج الخامس في تنقيح الألفاظ الدائرة بين هذه الطائفة
Bu kısımda المذكور kelimesinin izahı ile cilt sona erer.

Miklaplı, şirazesi nisbeten dağılmış, sırtı eskimiş, açık kahve rengi meşin bir cilt içinde 211 yaprak. 16,8 × 24,5 (10 × 17) cm. ebadında, aharlı, koyu krem renginde bir kâğıt. Baştan bazı yaprakları nemlenerek koyu renk almış, fakat yazının okunmasına zarar vermemiştir. Her sahifede harekesiz, bazı noktaları eksik, siyah bir nesihle 24 satır. قال الشيخ, قال, قال kelimeleri ve bazı kelimelerin üzerlerindeki çizgiler, fasıla işaretleri kırmızı mürekkepledir. Nüsha tashih edilmiştir.

4 Ağustos 1224'e (hicrî 621 senesi Receb ayınının 17'ine) tesadüf eden Pazar günü Abū 'l-Şanā Maḥmūd b. 'Alī b. 'Osmān al-Ḥarezmi tarafından Kahire'de, Sa'īd al-Su'adā zaviyesinde istinsahı tamamlanmıştır.

İstinsah kaydı yap. 211 b : تم النصف الأول من كتاب دلالة المستنهيç : الى معالم المعارف ورسالة المستنهيç الى عوالم العوارف من انشاء ... فخرالدين أبي عبدالله محمد بن إبراهيم بر أحمد الحبري الفارسي ... بيد الفقير أبي التناء محمود بن علي بن عثمان الخوارزمي الصوفي يوم الأحد السابع عشر من رجب سنة إحدى وعشرين وستائة بمحروسة القاهرة في رباط سعيد السعداء ...

Mevcut kısmın başı, yap. 2a : وجوه الاشارات فائدة الرتبة الاولى :

السوق بالشوق الى ميدان قضية الالهيات ...

زهابك عن شهود ذكرك بشهود ذكر الحق اياك . Son, yap. 211 b :

6. K. al-Mağāzī

Müellifini tesbit edemediğimiz bu eserde Peygamber'in seriyelerinden, gazvelerinden, yabancı hükümdarlara gönderdiği elçilerden ve bunların götürdüğü mektuplardan, bu hükümdarların Peygamber'e gönderdiği mektuplardan, Peygamber'in yanına müzakere için gelen heyetlerden bahsedilir. Eserde muhtelif rivayetler terkib edilmiştir. Bununla beraber birçok yerlerde «قال محمد بن اسحق» veya «قال الواقدي» kayıtlarına rastlanır. Müellifi hakkında eserin başlangıcındaki «هذه قصة مغازی العلامة النيسابوری» kaydından başka bir bilgiye sahip değiliz. «النيسابوری» kaydından, eserin müellifinin «al-mağāzī» müelliflerinden al-Vāhidī al-Nisābūrī (ölm. 468 h. = 1076 m.)¹³ olması muhtemeldir. Eser oldukça hacimli olup başlıca şu kısımlara ayrılır:

1. Harbe izin, seriyeler, gazveler (yap. 1a-274a).

2. Yabancı hükümdarlara gönderilen elçiler, bunların götürdüğü mektuplar, kabilelerden gelen heyetler ve bunlarla yapılan müzakereler, bazı teferruat (yap. 276a-351a).

Buna göre bahsettiğimiz eser bir siyer kitabı değil, sadece bir «al-mağāzī» kitabıdır. Müteahhir olmasına rağmen bahsettiği mevzularda mufassal bilgi vermesi eserin değerini artırır.

Eserin bilinen tek nüshası Hekimoğlu Kütüphanesi nr. 804'de bulunmaktadır.

Miklaptı, şirazeli, sırtı kahverengi meşin bir cilt içinde 351 yaprak. 15×21 (10,5×14,5) cm. ebadında, aharlı, krem renginde bir kâğıt. Her sahifede harekesiz, siyah bir nesihle 17 satır.

İstinsah kaydı yok. Yazısından ve kâğıdından hicrî XI. asırda istinsah edildiği anlaşılıyor.

Baş, yap. 1a: ذكر مغازی رسول الله صلعم وسراياه وبعوثه وحروبه وفتوحه واحواله قال قدس الله روحه كان رسول الله والمسلمون حيث كانوا بمكة قد أمروا بالكف عن القتال وكانت المشركون لا يزالون يؤذونهم ويضربونهم حتى ربما ...

¹³ Subkī, *Ṭabaqāt al-kabrā* I, 419-420; Yaḳūt, *muʿcam al-udabā*, Kahire 1930-38, XII, 257-270; *Vafoqāt al-aʿyān*, Kahire 1948, II, 464-466; *HH*, 1747; Vāhidī için bk. *GAL*, I, 411, S, I, 730; *Muʿcam al-muʿallifin* VII, 28-27; *El* (Vāhidī madd.).

لم ينزل عليه بعدها آية حتى توفاه الله صلعم تم الكتاب. Son, yap. 351a:

7. Sīrat al-İmām al-Hādī
ila 'l-Ḥaḳḳ

M. b. Sulāymān al-Kūfī
(öml. Hicrî III. asrın sonu)

Camāladdīn Muḥammad b. Sulaymān al-Kūfī hicrî III. asrın ilk yarısında doğmuş, Yemen Zeydilerinin kurucularından İmām al-Hādī ile 'l-Ḥaḳḳ'ın hizmetinde bulunmuş, onun «*al-Mantaḥab*» adlı eserini toplamıştır. Ayrıca, «*Manāqib Amīr al-Mu'minin 'Alī b. Abī Ṭālib*» adında bir eser telif etmiştir. Yine aynı asrın sonlarında al-Hādī ile 'l-Ḥaḳḳ'ın sağlığında vefat etmiştir.

Bu eseri notlar halinde bulan ve yine al-Hādī ile 'l-Ḥaḳḳ'ın maiyetinde çalışanlardan Camāladdīn 'Alī b. Muḥammad b. 'Ubaydullāh b. 'Ubaydullāh b. Ḥasan b. 'Ubaydullāh b. Abī 'l-Faḫr (ölm. hicrî III. asrın sonu (?)) bazı notlar ilâve ederek tehzib etmiş, kitabı şimdiki haline getirmiştir. Yap. 1a'daki bir nota göre 'Alī b. Muḥammad, al-Hādī ile 'l-Ḥaḳḳ ile Nacrān muharebesinde bulunmuş ve orada vefat etmiştir. Gerek eserin müellifinin, gerek mühezzebainin hayatı hakkında bu nottan başka bir malûmata rastlayamadık¹⁴. Br. Mus. Suppl. 531'de ve gösterdiği kaynaklarda müellif olarak 'Alī b. Muḥammad zikredilir¹⁵. Metindeki ifadelerden ise asıl müellifin Muḥammad b. Sulaymān al-Kūfī olduğu anlaşılmaktadır¹⁶.

Bahsettiğimiz eserde Yemen Zeydilerinin kurucularından Yahyā b. al-Ḥusayn b. al-Ḳāsim b. İbrāhīm b. İsmā'īl b. İbrāhīm b. al-

وعلى بن محمد هذا من نجباء الناشئين في أيام الهادي الى الحق ذوي المقامات الصيرة¹⁴
بين يديه وأحد الشهداء مع الهادي عليه السلام بنجران فنقل من المركة حيا الى خيوان وتوفي بها
وقبره مشهور مزور وفيه يقول الهادي الى الحق:

قبر بخيوان حوى ماجدا منتجب الآباء عباسي

... وقد اشتملت السيرة على كثير من موافقه وأبو جعفر محمد بن عبيدالله هو الشهيد أيضا بنجران
كما ستأتي قصته ... مستوفاة في السيرة وهو العالم الخبير ...

¹⁴ *GAL*, S, I, 230'da aynı.

¹⁵ وقد وجدنا محمد بن سليمان الكوفي ... قد شرح من أخبار الهادي الى الحق ...

وسيرته وحروبه ماقد أثبتنا شرحه (Yap. 2a).

على بن محمد عن محمد بن سليمان قال وردنا اليمن قبل وصول يحيى بن الحسين بنيف وخمسين
يوما (Yap. 11b).

Hasan b. Abî Tâlib al-Hâdî ilâ 'l-Ḥaḫḫ (220-298 h.—851-911 m.)'ın siretinden ve mücadelelerinden bahsedilir¹⁷. Hicrî III. asrın sonlarındaki Yemen siyasi tarihi ve mezhepler tarihi bakımından ilk elden kaynaktır. Ayrıca, al-Hâdî ilâ 'l-Ḥaḫḫ ve oğlu Abû 'l-Ḳâsim (ölm. 310 h.)'a ait eserde nakledilen şiirler bir divan teşkil edecek kadar çoktur. Eser hakkında daha geniş malûmat elde etmek için bk. Br. Mus. Suppl. 531.

Kitabın bu ikinci nüshasının ravileri müellif ile tehzib edendir. Bu hususta yap. 1 a'da şu kayıt vardır :

رواية الشيخ العلامة جمال الدين ورئيس الشيعة والمحققين محمد بن سليمان الكوفي صاحب الهدى الى الحق وأمينه وعين انصاره وجامع كتابه المنتخب ومؤلف كتاب مناقب أمير المؤمنين علي ... ورواية السيد الجليل ... جمال الدين علي بن محمد بن عبيد الله بن الحسن بن عبيد الله بن أبي الفضل قر أهل البيت .

Elimizdeki ikinci nüsha Ali Emîrî Arapça Yazmalar kısmı nr. 2469'da bulunmaktadır.

Miklaptı, şirazeli, üzerine ebrulu kâğıt yapıştırılmış, sırtı kahverengi meşin, mukavva bir cilt içinde 94 yaprak. 20,5×29 (13,5×21,5) cm. ebadında, aharlı, krem renginde ince bir kâğıt. Her sahifede az harekeli, siyah bir nesihle 35 satır. Matlap çıkmalar, mevzu başları, bazı kelimelerin üzerlerine çizilmiş olan çizgiler kırmızı mürekkepledir. Yap. 29 ve 66a eksik beyaz. Ciltlenirken yap. 90-94 arasında karışma olmuştur. Bu yaprakların hakikî sırası şöyledir: 91, 90, 93, 92, 94. Hicrî 1087 senesinde mukabele edilmiştir.

15 Ağustos 1675 (hicrî 1086 senesi Cemaziyevvel ayının 23'üne rastlayan) Perşembe günü istinsah edilmiştir.

İstinsah kaydı, yap 94 a: تم ذلك بمن الله بعد صلاة ظهر يوم الأربعاء ثالث وعشرين من شهر جمادى الأولى من سنة ستة وثمانين وألف

حمد لله الذي حدى الأوهام الى معرفته بواجبات الدلائل...

و انصرف أخوه يحيى ... الى غلاف ... فى جمادى

الأولى من هذه السنة ...

¹⁷ *Fihrist*. Flügel neşri, I, 194; Candârî, *Tarâcim al-ricâl*, 41; GAL I, 186, S. 316-318; *Mu'cam al-mu'allifîn*, XIII, 191-192.

Yap. 92 b ile 94 a'da al-Hâdî ilâ 'l-Ḥaḫḫ'a dît bir kaside var. Bu eserden hariçtir.

8. K. al-Ḳand fî ma'rifat 'ulamâ Samarḳand

'Omar al-Nasafî
(461-537 h.—1069-1142m.)

Nacmaddîn Abû Ḥafş 'Omar b. Muḫammad b. Ahmad b. İsmâ'îl al-Nasafî al-Samarḳandî al-Ḥanafî, hicrî 461 senesinde Nesef'de doğdu. Memleketinde ve Mâ Varâ al-Nahr'deki muhtelif âlimlerden okudu. Bir aralık hacca gitmiş, bu sırada Bağdad'a uğramış, oradaki âlimlerden bâzularından hadis ve fıkıh tahsil etmiştir. Memleketine döndükten sonra Samarkand'de yerleşmiş, 4 Kasım 1142 (12 Cemaziyevvel 537 h.) tarihinde yine aynı şehirde vefat etmiştir. Fıkıh, hadis, kelâm, tarih, edebiyat gibi çeşitli mevzuaria meşgul olmuş, bu ilimlerde çeşitli eserler vermiştir¹⁸.

Müellifin bahsettiğimiz eseri Semerkand'a yetişen, ilim tahsil eden, ders okutan âlimlerden, bilhassa hadis ile uğraşanlardan bahseder. Nasafî, bir ihtimale göre bu kitabı Abû Sa'd 'Abdurrahmân b. Muḫammad al-İdrîsî'nin eserine zeyl olarak telif etmiştir¹⁹. Samarkand tarihine dair bundan başka birkaç eser daha telif edilmiş olup bunları tarih sırasına göre şöyle sıralayabiliriz.

1. Abû Sa'd (Sa'îd) Abdurrahmân b. Muḫammad al-İdrîsî (ölm. 405 h.—1015 m.)'nin «*al-İkmâl li ma'rifat al-ricâl bi Samarḳand*» adındaki eseri²⁰. Eserin isminden anlaşıldığı üzere daha önce Semerkand hadis âlimleri hakkında başka eserler telif edilmiş olmalıdır.

2. Abu 'l-Abbâs Ca'far b. Muḫammad al-Mustağfirî (ölm. 432 h.—1040 m.) tarafından yazılan «*Tarih Samarḳand*». Nasafî, bu eserden istifade etmiştir²¹.

¹⁸ *Mu'cam al-adabâ* XVI, 70-71; Zahabî, *Siğar alâm al-nubalâ*, Ahmed III Kütüphanesi nr. 2910 (173b-174 b); GAL I, 427, S. 1758; İA (Nasafî madd.); *Mu'cam al-mu'allifîn* VII, 305-306.

¹⁹ *HĦ* 297.

²⁰ Sam'ânî, *al-Ansâb*, Ḥâyyaştarî maddesi: *HĦ* 297; Story, *PL*, London 1953, II, 871; Barthold, *Turkestan*, London 1958, s. 15.

²¹ *HĦ* 297; *Ḳandigga*, neşr. İrec Afşar, Tahran 1334, s. 111; *Turkestan* 16.

3. Abū Ḥafş 'Omar al-Nasafî tarafından telif edilen «*k. al-Ḳand fî târiḫ 'ulomā Samarḳand*»²².

4. Abu 'l-Fazl Muḥammad b. 'Abdalcalîl b. 'Abdalmalik al-Samarḳandî (öim. 537 h. = 1142 m.) tarafından meydana getirilen «*Ḳandiyga* (?)» adı ile anılan «*k. al-Ḳand*»in muhtasarıdır. Samarḳandî, Nasafî'nin talebelerindendir²³. Bu eserlerin hepsi arapça olarak telif edilmiştir.

5. Abū Ṭāhir b. Ḳāzî Abî Sa'îd tarafından «*Samariyga*» adı ile farsça olarak telif edilen eser²⁴.

6. «*Ḳandiyga*» adı ile hicrî X. asırdan sonra telif edilen Semerkand mazaratına dâir farsça eser²⁵. Bu ve bundan önceki eserin daha öncekilerle alâkası yoktur. Bunlar daha ziyade evliya menkıbelerinden bahsederler. Her iki eser defalarca basılmışlardır²⁶. Son eser rusçaya da tercüme edilmiştir.

Abū Ḥafş'ın eserinin nüshaları şimdiye kadar meçhuldü. Yakında Süleymaniye Kütüphanesinde yaptığım çalışmalar esnasında hintli bir arkadaşım ile eserin eksik bir nüshasını keşfettik. Turhan Valide nr. 70'de bulunan bu nüsha yeni olmakla beraber temizdir. Bu eserin Semerkandî tarafından yapılan muhtasarının Paris B. N. Ar. Mss. nr. 6824'de tam bir nüshası bulunmaktadır.

Alfabetik olarak tertip edilmiş olan eserin mevcut nüshasında Ḥalîd maddesinin ortalarından Kurşûm maddesinin sonuna kadar ki kısım mevcuttur. Asıl tercüme-i hal sahiplerinin isimlerinde alfabe sırasına riayet edildiği halde, baba ve dede adlarında buna dikkat edilmemiştir. Başı ve sonu eksik olduğu için nüshada kitabın ve müellifinin adına tesadüf edilmiyor. Yalnız, yap. 1 a'da «*k. fi 'l-Ḥadîs*» kaydı var. Buna bakılarak kütüphane fihristinde de eserin adı «*k. fi 'l-Ḥadîs*» şeklinde yazılmıştır. Fakat nüshanın cildinin sağ kapağına meşin üzerine eski bir hat ile «*k. Ḳand*» kaydı yazılmıştır. Bundan başka eser bir teracim kitabı olup Semerkand ile alâkalı hadisçilerin hayatlarından bahseder. Bu

²² Sam'āi, *al-Ansab*, شکان madd.; *HĦ* 297, 1356; *GAL S*, I, 758; *Turkestan s.* 15; *Story, PL*, II, 371 *Ḳandiyga s.* VI-V.

²³ *HĦ* 297, 1356; *Turkestan s.* 15; *PL*, II, 371; *Ḳandiyga s.* V; Z. V. Togan, *Tarihçe usul*, İstanbul 1950, s. 207.

²⁴ *Ḳandiyga s.* VI.

²⁵ *Turkestan s.* 15, 48-51; *PL*, II, 371; *Ḳandiyga s.* VI-VII.

²⁶ Not 25'de zikredilen yerler.

konu kitabın ismine uymaktadır. Mühim olan diğer bir nokta metin içinde 513 (yap. 127 a), 521 (yap. 148 b), 522 (yap. 124 a), 523 (yap. 123 b), 525 (yap. 124 b ve 141 b) tarihlerine âit olaylardan ve vefeyatdan bahsedilmesidir. Ayrıca muhtasarına da uymaktadır. Bütün bunlar kitabın al-Nasafî'nin «*k. al-Ḳand*» adlı eseri olduğunu göstermektedir. İçindeki olaylardan anlaşıldığı gibi eser 530 hicriye doğru telif edilmiştir. Kanâtimize göre al-Nasafî bu eserin telifi esnasında al-Mustağfirî'nin eserinden de faydalanmıştır.

Eserde muhtelif devirlerde yaşayan âlimlerin, valilerin, kumandanların hal tercümelerinden bahsedilir. Bunlar arasında hicrî II. asırda yaşayanlar dahi vardır. Müellif hal tercümelerinde önce şahsın hayatından kısa bir şekilde bahsettikten sonra onun rivayet etmiş olduğu hadislerden bir tanesini senedi ile birlikte zikreder. Türk tarihi ve kültür tarihi bakımından ehemmiyetli olan bu eseri eksik kısımlarını muhtasarından tamamlamak suretiyle neşretmek gerekmektedir. Mevcut kısımdan anlaşıldığı üzere elimizdeki nüsha eserin yarısından azını teşkil etmektedir. Başlıca şu hususları taşır:

Miklaplı, şirazeli, basma beyzî orta şemseli, zencirekli, sırtı eskimiş, bir kapağı kopmuş, vişne renginde meşin bir cilt içinde 198 yaprak. 26×35,5 (13×20) cm. ebadında, aharlı, ince, beyaz renkte bir kâğıt. Her sahifede harekeli, sanatkârane, siyah bir nesihle 23 satır.

İstinsah kaydı yok. Kâğıt ve yazıdan XVII. (hicrî XI.) asırda istinsah edildiği anlaşılıyor.

Müstenh hâl tercümelerini belirtmek için her hâl tercümesinin başında birkaç kelimelik beyazlık bırakmıştır.

Baş, yap. 1 b: روى عن مالك بن أنس و نوح بن مريم روى عن

Son, yap. 198 b: فأصابنا السماء فقال اتفوا العمل فقد غفر لكم ماضي

9. Minaḥ Rabb al-bariyya 'Abdarrahîm al-'Abbāsî fî fatḥ Rodos al-abiyya (866-963 h. = 1462-1556 m.)

Budraddîn Abū 'l-Fatḥ Abdarraḥîm b. 'Abdarrahmân b. Aḥmad b. Ḥasan b. Dāvūd b. Salim al-'Abbāsî al-Ḥamavî al-Dimaşkî al-Ḳāhiri al-İslambülî al-Şafî'î, Haziran 1462'de (hicrî 866 senesi Ramazan'ında) Kahire'de doğdu. Oradaki âlimlerden köklü bir tahsil yaptıktan sonra Bayezid II zamanında İstanbul'a geldi. Bayezid, onu kurduğu medreseye hadis hocası tâyin etmek istediye de

kabül etmeyip memleketine döndü. Memlûklar devleti yıkıldıktan sonra tekrar İstanbul'a geldi ölüncüye kadar bu şehirde kaldı. Edebiyat ve tarih sahasında eserler verdi. Bunlardan birkaçı bize kadar gelmiştir²⁷.

Bahsettiğimiz eseri 1522 - 1523 (hicri 928 - 929) tarihlerinde Rodos'un Osmanlılar tarafından fethine âit hâdiseler bizzat görü-lerek kaleme alınmış bir eserdir. Eserin ifadesinden anlaşıldığı üzere müellif bizzat sefere katılmıştır. Sefer esnasında yapılan hazırlıklar, Rodos'a giderken karadan tâkip edilen yol, muhasara esnasında cereyan eden hâdiseler, seferdeki divan toplantıları, anlaşma şartları, kalenin durumu bahsedilir. Bazı bakımlardan pek fazla teferruata girerek sefer esnasında vukubulan fırtınalardan dahi bahsedilir. Secilli bir nesirle yazılan eserde edebî sanatlar, tavsifler arasında hâdiseler bazan muğlak bir durum alıyor. Hâdiselerdeki canlılık ortadan kalkıyor. Bâzan da lüzumundan fazla ihtisar yoluna gidiliyor. Müellifin hayatından ve Rodos'un fethin-den bahseden eserlerde, kitabiyata dair eserlerde bu kitaptan bahsedilmez. Muhteviyat itibarıyla Türkçe «Rodos fetihname»leriyle eser arasında bazı farklar vardır.

Müellifin ifadesine göre Rodos'un fethi 1523 Ocak - Şubat (hicri 929 senesi Rabiülevvel) ayında tamamlanmıştır. Elimizdeki nüsha ise aynı senenin Recep ayında müellif tarafından istinsah edilerek Kanûni'nin hususî kütüphanesine takdim edilmiştir. Eserin hâlen bilinen tek nüshası Hazine (Topkapı Sarayı Müzesi) Kütüphanesi nr. 1599'da bulunmaktadır.

Miklaplı, şirazeli, zencirekli, basma beyzi orta şemseli, koyu kahverengi, sırtından tamir görmüş meşin bir cilt içinde 69 yaprak. 11x17,5 (7,5x13) cm. ebadında, aharlı, krem renginde bir kâğıt. Her sahifede harekeli, sanatkârane, siyah bir nesihle 9 satır. Cümleler arasındaki fasıla işaretleri yıldızlıdır.

6 Haziran 1523'e (hicri 929 senesi Receb ayınının 22'sine) tesadüf eden Cumartesi günü müellif tarafından istinsah edilmiştir.

İstinsah kaydı, yap, 69a: وكان الفراغ من توشية هذا الانشاء وتصنيفه وتميجه... يوم السبت الثاني والعشرين من شهر رجب الفرد سنة تسع

²⁷ Şahvî, *al-Zav' al-lâmî*. Mısır 1954-1955, IV, 178-179; GAL S, II, 394; *Mu'cam al-mu'allifîn* V, 205-206.

وعشرين وتسعمائة على يد مؤلفه... عبدالرحيم العباسي.

Unvan, yap. 1a: منج رب البرية في فتح رودس الابية برسم الخزانة

الشريفة الملكية السلطانية العثمانية انشاء العبد عبدالرحيم العباسي.

Baş, yap. 1b: الحمد لله الذي فضل المجاهدين... و بعد فأن لله

عبادا جعل عزائمهم الى جهاد اعدائه...

Son, yap. 69a: وكانت مدة السفر زهابا واياها واقامة سبعة اشهر

واحدا وعشرين يوما.

Nüsha için ayrıca bk. F. E. Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Arapça Yazmalar Kataloğu, İstanbul, 1966, III, 477.

**10. K. Buğyat al-'ulamā
va 'l-ruvāt fi 'l-zayl 'alā
ğ. Şayhî fi 'l-kuzāt**

Şamsaddîn al-Sahāvî
(831-902 h. = 1427-1497 m.)

Şamsaddîn Abu 'l-Hayr Muḥammad b. 'Abdurrahmân b. Muḥammad b. Abî Bakr al-Sahāvî (aslen) al-Kâhîrî (mavlidan) al-Şâfi'î, 1427'de (hicri 831 senesi Rabiülevvel ayında) Aralık ayında Kahire'de doğdu. Sülalesi Mısır köylerinden Şahâ'dan gelmiştir. İbn Hâcar al-'Aşkalânî gibi büyük âlimlerden okudu. Tedrisle meşgul oldu. 1 Mayıs 1497'de (hicri 902 senesi Şâbân ayınının 28'inde) Medine'de öldü. Fıkıh, hadis, tarih, hesap, tefsir gibi muhtelif konularla uğraşmış, bu mevzularda çeşitli eserler yazmıştır²⁸.

Bahsettiğimiz kitabını hocası İbn Hâcar al-'Aşkalânî'nin «*Raf' al-işr*» adlı eserine ze'yl olarak kaleme almıştır. Eserde İbn Hâcar zamanında yaşadıkları halde onun tarafından zikredilmeyen, fakat müellif tarafından kendilerinden hadis okunan ve İbn Hâcar'ın eseri telifinden sonra Mısır kadılığı yapan ve onlardan birine vekâlet eden 48 kişinin hayatından bahsedilir. Alfabe sırasına göre tertip edilmiştir. Taymuriyya, Bankipor, Paris, B. N. Ar. Yaz., Patna, Leyden kütüphanelerinde eserin muhtelif yazmaları vardır²⁹. Bahsettiğimiz nüsha oldukça eski olup İstanbul kütüpha-

²⁸ *al-Zav' al-lâmî* VII, 2-82; 'Abdülkâdir b. 'Aydarūs, *al-Nūr al-sâfir*, Bağdad 1943; GAL II, 84-85, S. II, 31-32; *Mu'cam al-mu'allifîn* X, 150-151.

²⁹ GAL, aynı yerler; HĦ 28-29.

nelerinde diğer bir nüshası halen bilinmemektedir. Bu nüsha Medine (Topkapı Sarayı Müzesi) Kütüphanesi nr. 502'de bulunmaktadır.

Miklaplı, şirazeli, zencirekli, basma beyzi orta şemseli, açık kahverengi, sırtından biraz eskimiş meşin bir cilt içinde 131 yaprak. $27,1 \times 17,8$ (19×12 ila 13) cm. ebadında, aharlı, bej renkte bir kâğıt. Her sahifede harekesiz, siyah bir nesihle 27 satır. Hâl tercümesi bulunan şahısların isimleri, mısraların aralarındaki noktalar, bazı kelimelerin üzerine çizilmiş olan çizgiler kırmızı mürekkepledir.

Nüsha tashih ve mukabele görmüştür. Yap. 1a, 131a'da hicrî 1012, 1013, 1014 senelerine ait temellük kayıtları vardır. Ayrıca, yap. 131a'da istinsah kaydından sonra, eserin adının müellifin hattından nakledildiğini gösteren şu kayıt bulunmaktadır:

قال جامع هذا الذيل وهو الشيخ شمس الدين السخاوي على نسخة عليها خطه هانصه: «كتاب بغية العلماء والرواة في الذيل على كتاب شيخني في القضاة».

4 Mayıs 1566 (hicrî 973 senesi Şevval ayının 14'üne rastlayan) Çarşamba günü Aḥmad b. Abî Bakr al-Sînfî (?) al-Mâlikî tarafından istinsah edilmiştir.

Istinsah kaydı, yap. 131a: وافق الفراغ من كتابته فصحى يوم

الثلاثاء رابع عشر من شوال من شهر سنة ثلاث و سبعين و تسعمائة على يد الفقير العاجز الحقير أحمد بن أبي بكر السنفي المالكي ...

Baş, yap. 1b: الحمد لله الحكم العدل شامل كلا من خلقه بالوجود

... وبعد فهذا جزء أفردت فيه بالذكر من تأخر عن شيخنا من كبار القضاة بالقاهرة ...

Son, yap. 131a: ولم يلبث ان استقر ولده البدرى محمد في وظيفته.

11. Al-Muntaḳā min k. Buḡyat al-ulāmā va 'l-ruvāt

Bundan önce bahsedilen Şahāvî'nin eserinin muhtasarıdır. Eser ve muhtasar hale getiren hakkında kaynaklarda hiçbir kayda rastlanmamaktadır. Bununla beraber eserin yine müellif al-Şahāvî tarafından muhtasar hale getirilmiş olması muhtemeldir. Unvan kaydı da bu ihtimali kuvvetlendiriyor. Kitabın aslı ile bu muhtasar arasında tercüme-i hal sayısı bakımından fark vardır. Aslında 48 kişiden bahsedildiği halde bunda 55 kişiden bahsedilir. Nüshanın

hâmişine yapılan ilâve notlar ise müstensihinin eser üzerinde epeyce tasarruf yaptığını göstermektedir. Eserin halen bilinen tek nüshası Feyzullah Efendi Kütüphanesi nr. 1514'de bulunmaktadır.

Miklaplı, şirazeli, üzerine ebrula kâğıt yapıştırılmış, sırtı kahve rengi meşin bir cilt içinde 78 yaprak. $15,3 \times 20,5$ ($9,5 \times 15$) cm. ebadında, aharlı, krem renginde bir kâğıt. Her sahifede harekesiz, noktalarının çoğu eksik, siyah bir nesihle 21 satır. Hal tercümelerinden bahsedilen şahısların isimleri kırmızı mürekkepledir. Tashih görmüş, hâmişlere bazı ilâveler yapılmıştır. Yap. 1a'da temellük kayıtları bulunmaktadır.

6 Ekim 1572 (hicrî 980 senesi Cemaziyelevvelî'nin 28'ine rastlayan) Çarşamba günü İbn al-Molla diye tanınan Aḥmad b. Muḥammad b. 'Alî b. Aḥmad al-Şâfi'î al-Ḥalabî tarafından İstanbul'da istinsah edilebilmiştir.

كان الفراغ من كتابة هذا المتنق بحسب: Istinsah kaydı, yap. 68a-b: ماوقفني الله ... الى تعاقبه عشية يوم الأربعاء الثامن والعشرين من جمادى الآخرة سنة ثمانين و تسعمائة بدار السلطنة قسطنطينية المعظمى على يد أضعف عباد الله ... أحمد بن محمد بن علي بن أحمد الشافعي الحلبي ...

الحمد لله الحكم العدل شامل كلا من خلقه وبعد ...

Son, yap. 68a: ... ومن الشافعي مذهبا الأشعري معتقدا ...

Yap. 69a - 78a'da Suyūfî'nin «Buḡyat al-vu'āt» adlı eserinden seçmeler bulunmaktadır. Bunların istinsah tarihi 24 Temmuz 1621 (24 Şaban 1030 h.)'dir.

12. K. al-Taḳṣār fî cîd Muḥammad b. Ḥ. al-Şicnî zaman 'Allāmat al-aḳālīm (1200-1286 h. = 1786-1869 m.) va 'l-amṣār

Muḥammad b. Ḥasan b. 'Alî b. Aḥmad b. Nâsir b. 'Abdullāh b. 'Alî b. Aḥmad b. İsmâ'îl al-Şicnî al-Zimārî 1786 senesinde (hicrî 1200) veya biraz sonra Yemen'in Zimār şehrinde doğdu. Şavkânî gibi büyük âlimlerden ders aldı. Tarih ve edebiyat gibi mevzularla meşgul oldu. Şiirleri ve «al-İḳtişār fî 'l-tarâcim» adında bir eseri vardır. 1869 (hicrî 1286) senesinde Sana'da ölmüştür⁹⁰.

⁹⁰ Zibāra, Naḡl al-voṣṣar, Mısır 1848-1850, II, 257-259; Mu'cam al-mu'allifîn IX, 201.

Müellifin bahsettiğimiz eseri 1826-1827 (hicri 1242) yılında telif edilmiş olup hocası al-Şavkânî (ölm. 1250 h. = 1832 m.)'nin menakibinden, hocalarından bahseder³¹. «*Nafh al-Tîb*» ve «*al-Cavâhir va'l-durar fî tarcamat Şayh al-İslâm b. Hacı*» tarzında telif edilmiş olmakla beraber onlar kadar muvaffak olmuş bir eser sayılamaz. Bununla beraber al-Şavkânî gibi büyük bir müceddidin hayatını ve muhitini tanıtmaya bakımından oldukça mühim bir eser sayılır. Diğer nüshası — müellif hattı ile — Leyden Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (bk. Garrett 713). Bu nüsha ise 'Alî Emîri Arabca Yazmalar Kısmı nr. 2525'dedir³².

Şirazeli, sırtı siyah meşin, üzeri siyah bezle kaplı, eskimiş mukavva bir cilt içinde 224 yaprak. 17,3 × 23,1 (11,5 × 15) cm. ebadında, aharlı, krem renginde bir kâğıt. Her sahifede harekesiz, siyah bir nesihle 19 satır. Kısım, sene, söz ve tercüme-i hal başlıkları, bazı kelimelerin üzerlerine çizilmiş olan çizgiler, fasıla işaretleri kırmızı mürekkepledir. Mısra aralıklarında bulunan fasıla işaretleri ise sarı renktedir.

1 Şubat 1906 (hicri 1323 senesi Zilhiccenin 6'sına rastlayan) Çarşamba günü Muḥammad b. Aḥmad Zā'id tarafından 1826-1827 (hicri 1242) tarihli nüshadan naklen Sana şehrinde istinsah edilmiştir.

İstinsah kaydı, yap. 224 a: وافق الفراغ من رقم هذه النسخة: نهار الربوع لعله سادس شهر ذى الحجة الحرام سنة ١٣٢٣ ألف و ثلاثمائة وثلاث وعشرون وذلك بمدينة صنعاء حرسها الله وصانها من الفتن بخط... محمد بن أحمد زائد.

Unvan, yap. 1a: التقصار في حيد (هكذا) علماء (هكذا) الأمصار
تأليف العلامة الفرد الكامل الأديب محمد بن حسن بن علي بن أحمد النماری .

Yap. 224 b'nin sonunda şu kayıt bulunmaktadır: قال في الأم : اتى ما أزيد من ذكر مشايخ شيخ الاسلام وتلاميذه وبعض ماجرياته... وكان

³¹ GAL II, 502, S. II, 818.

³² Eserin adı nüshada *K. al-Taḥṣūr fî ḥaydat 'alamā al-amṣūr* şeklinde kaydedilmiştir. *Al-İkṭiṣār* adındaki eserin de bu kitabın diğer adı olması muhtemeldir. Bağdadlı İsmail Paşa da eserin adını Garret gibi kaydeder (bk. *İzâh al-maknūn* I, 815).

الفراغ من تحصيله بعناية الخدم به وهو شيخ الإسلام... آخر نهار الجمعة خامس عشر شهر شوال سنة اثنين وأربعين ومائتين وألف.

الحمد لله الذي جعل المجددين مصابيح لعالم الدين...
أما بعد فإن العلماء لما قاموا بإعلام كلمة الحق...

Son, yap. 224 b: bk. is'insah kaydı.

13. Baḥr al-ansāh al-aṣḡar

Bektāş al-Tökādî
(933 h. = 1526-1527 m.)

Bektaş b. İbrāhîm, Kanûnî Sultan Süleyman'ın hocası ve imamıdır. Onun zamanında itibarı yüksekti. Yeniçeri ocağının tanzimi hususunda Bektaş'ın fikirlerine müracaât edilirdi. Bazıları yeniçeri ocağındaki beктаşiliğin ona dayandığını söyler³³. Aslen Tokad'lı olup 1526-1527 (hicri 933) senesinde ölmüş, Ayvansaray haricindeki Hadice Sultan camii karşısındaki müstakil türbesine gömülmüştür. «Bektaş Efendi Mescidi» denilen camii yaptırmıştır. Ayrıca bu cami için vakıf emlakta terketmiştir. Vakfiyesi Râif Yelkenci'nin hususî kütüphanesindeki bir kitabın üzerinde bulunmaktadır.

Bu eserinde Peygamber'in ve onun sülâlesinden gelecek meşhur kimselerin hayatlarından bahsedilir. Oldukça muhtasar olup bu makalede no: 2'de bahsedilen esere nisbetle çok zayıf kalır. Bursalı Tahir eserin bir yazması olduğunu zikreder³⁴. Eserin halen bilinen tek nüshası Haşim Paşa (Süleymaniye) Kütüphanesi nr. 61'de bulunmaktadır.

Sırtı siyah bezle kaplı, üzerine ebrulu kâğıt yaptırılmış mukavva bir cilt içinde 21 yaprak. 17,2 × 25 (11,5 × 19) cm. ebadında, aharlı, bej renkte bir kâğıt. Her sahifede az harekeli siyah bir nesihle 24 satır.

1889-1880 (hicri 1307) senesinde 'Alî Ḥaydar b. Aḥmad Muḥtār tarafından istinsah edilmiştir.

³³ Ayvansarayî, *Ḥadîkat al-cavâmir*, İstanbul 1281, II, 36.

³⁴ *Ḥadîkat al-cavâmir* II, 36; M. Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1908, II, 22; M. Cevdet Zayi *Rihla İbn Baṭūṭa*, İstanbul 1932.

³⁵ Bursalı Tahir, *Osmânî müellifleri*, İstanbul 1833-1846, III, 197.

İstinsah kaydı, yap. 21a : ... تحفة الأقر على حيدر بن احمد مختار باشه . . .

Baş, yap. 1 b : ... الحمد لله الذى رفع ذروة سبائك سرير النبوة بمحمد صلعم . . .

Son, yap. 19b : فقيل الى السماء السابعة وأول من نظر فى علم النجوم . . .